

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглянуті проблеми педагогічної діагностики як професійної культури майбутніх вчителів початкової школи, що становить.

Ключевые слова: педагогическая диагностика, профессиональная культура, будущее учителя, начальная школа.

Одним з найбільш важливих здобутків сучасної педагогічної науки стало усвідомлення того, що підготовка вчителів до професійної діяльності функціонує і розвивається як складна за своїм змістом і структурою система, яка тісно пов'язана з навколишнім середовищем і власними внутрішніми властивостями. Звертаючись в своєму дослідженні до виявлення тенденцій і закономірностей, що зумовлюють формування професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів, ми виходили з того, що з одного боку, підготовка вчителів до професійної діяльності існує і розвивається як складова системи педагогічної освіти, вищої професійної освіти і освіти в цілому.

Визначити професійну культуру майбутніх вчителів початкової ланки з позиції педагогічної діагностики.

Професійно-педагогічна культура—це складний динамічний процес поступового формування професійних знань, професійних умінь і професійно значущих якостей особистості. Складовою особистісних якостей майбутнього вчителя початкових класів складають—творчі здібності.

Культура розглядається з двох позицій: з одного боку – як властивість діючого суб'єкта, з іншого – як об'єктивне (об'єктивоване) буття, опредмечене, що несе в собі результируючий момент діяльності; як зовнішня предметність, діяльнісний, технологічний бік. Форми об'єктивації культури різні: від об'єктивації в нейродинамічних структурах мозку індивіда його поглядів, цілей, цінностей, інтенцій – до професійних умінь та навичок; від стереотипних форм професійної діяльності – до інновацій і духовної практики.

Професійно-педагогічна культура дозволяє приймати професійно важливі рішення, прогнозувати результати педагогічного впливу, забезпечує рефлексивне розуміння, готовність і здатність надавати дитині психологічну підтримку, допомагати їй у вирішенні психологічних проблем та утруднень, актуалізувати резерви особистісного зростання, робить можливим подолання конфліктних ситуацій, що виникають у процесі професійної діяльності.

Так, дослідження Л.Александрової присвячене педагогічній діагностиці в системі вдосконалення професійної діяльності вчителя початкових класів [1]. Автор виходить з припущення, що педагогічна діагностика є засобом вдосконалення професійної діяльності вчителя початкових класів. Умови навчання вчителів цьому виду діяльності вимагають, щоб зміст, форми і методи педагогічної діагностики були розроблені відповідно до основних положень концепції гуманізації педагогічного процесу, особистісно-орієнтованих технологій навчання і виховання учнів і відтворені у змісті відповідних навчальних курсів.

Вчитель, професійно підготовлений до діагностичної діяльності повинен вміти складати спеціальну дослідно-експериментальну програму з використання педагогічної діагностики, в якій передбачено проведення обстеження загального фізичного розвитку школярів (з першого по четвертий класи); виховних можливостей класного колективу (з першого по четвертий класи); виховного потенціалу сім'ї школярів (з першого по четвертий класи); рівня розвитку соціальних якостей школярів (з другого по четвертий класи); професійних намірів школярів (в четвертому класі). Діагностичний висновок, що складається щорічно, є основою для визначення педагогічних завдань, планування вчителем подальшої навчально-виховної роботи. Щорічний аналіз діагностичних даних про рівень загального розвитку учнів дає підставу для оцінки якості професійної діяльності вчителя початкових класів.

Автором розкрито теоретичні основи професійної діяльності вчителя початкових класів з використанням педагогічної діагностики: суть, логіка і структура діагностичної діяльності, її принципи, етапи і рівні; особливості використання педагогічної діагностики в початковій школі; методика використання педагогічної діагностики в початкових класах в цілісному педагогічному

процесі; педагогічні умови використання педагогічної діагностики в процесі вдосконалення професійної діяльності вчителя початкових класів.

Аналогічні дослідження щодо підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності проведені О.М.Мельник [2], Л.П.Фалько [4].

В останні роки все більше уваги приділяється підготовленості вчителів до роботи з учнями, що потребують спеціальної допомоги. Так, О.Ю.Байбакова досліджувала умови формування готовності вчителя початкових класів до роботи з дітьми, що зазнають труднощі в навчанні [2]. Дослідження базується на припущенні, що процес формування готовності вчителя початкових класів до роботи з дітьми, що зазнають труднощі в навчанні, може бути ефективним, якщо: підготовка до корекційно-педагогічної діяльності розглядається як процес і результат професійно-особистісної готовності педагога до роботи з дітьми, що зазнають труднощів в навчанні; забезпечується реалізація різнорівневих і варіативних програм, , сприяючих формуванню професійної придатності (спрямованості на роботу з дітьми даної категорії), а також спеціальний (корекційний) методичний підготовленості; програмно-цільовий і змістовно-процесуальний компоненти підготовки вчителя початкових класів до роботи з дітьми, що зазнають труднощі в навчанні, спираються на інтеграцію міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін загальнокультурного, психолого-педагогічного і предметно-методичного блоків [2, 15].

На думку автора, формування готовності вчителя початкових класів до роботи з дітьми, яким важко дається навчання, є складовою частиною мети і результату загального процесу професійного вдосконалення вчителя початкових класів, його підсистемою, що включає єдність теоретичного, практичного і психологічного компонентів цієї області підготовки. Процес формування означеної готовності передбачає формування психологічної спрямованості особистості вчителя на корекційно-педагогічну діяльність; науково-теоретичну і практичну (спеціальну і загально-методичну) готовність, що характеризується оволодінням вчителем відповідними психолого-педагогічними знаннями і сформованістю корекційно-педагогічних умінь, необхідних для роботи з молодшими школярами цієї групи.

Критеріями і показниками сформованості готовності вчителя початкових класів до роботи з дітьми, що зазнають труднощі в навчанні, виступають придатність і компетентність як характеристики диференційованої професіограми підготовки вчителя в цій області його професійної діяльності.

Систему психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів досліджено Л.О. Хомич [5]. Автор також виходить з особливостей професійної діяльності вчителя початкових класів, її багатопредметності і потреби вирішувати різнобічні завдання з навчання, виховання й розвитку учнів, використовуючи різні методики організації навчального процесу. Система, що пропонує автор, базується на міжпредметних зв'язках дисциплін психологічного, педагогічного і методичного циклу, послідовного включення студентів в самостійну практичну і науково-дослідну роботу, що потребує органічного поєднання теоретичних знань з прикладними вміннями організації навчально-виховного процесу в початковій школі.

В основу концепції автора покладено підхід, що орієнтує процес підготовки вчителів початкових класів на інтеграцію в світову педагогічну систему з урахуванням її гуманістичних цінностей, духовне і інтелектуальне пробудження вчителя як особистості, відновлення в його діяльності загальнолюдських і національних цінностей [5, 178].

За результатами дослідження Л.О.Хомич доведено, що цілісність підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчально-виховної роботи з учнями має забезпечується відтворенням у цьому процесі принципу інтеграції і диференціації змісту їх професійно-педагогічної підготовки й загальнокультурного розвитку. Органічне поєднання навчально-пізнавальної, науково-дослідної і навчально-практичної діяльності майбутніх учителів відбувається за логікою формування: первинних уявлень про педагогічну професію, професійно-педагогічну діяльність, вимоги щодо особистості вчителя в контексті педагогічної культури; технологічних знань про особливості організації цілісного навчально-виховного процесу в школі і особистість учня; психолого-педагогічних знань і умінь щодо взаємодії з учнями, дотримання суб'єкт-суб'єктних відносин; професійного саморозвитку і самовдосконалення на засадах практичного досвіду професійно-педагогічної діяльності [5, 179].

Спираюсь на ґрунтовний історичний аналіз розвитку і становлення системи підготовки вчителів на теренах України і зарубіжжя, автор пропонує модель психолого-педагогічної підготовки, що зорієнтована на формування їхньої педагогічної культури. На жаль, ефективність

означеної моделі оцінювалась за результатами екзаменів, заліків, контрольних і самостійних робіт, рефератів, курсових і дипломних робіт студентів, тобто за традиційними показниками, які не дозволяють повною мірою виявити рівнем професіоналізму і педагогічної культури майбутнього вчителя.

Слід зазначити, що рекомендації Л.О.Хомич знайшли широке втілення у сучасній системі вищої педагогічної освіти і державних стандартах, які визначають кваліфікаційні характеристики компетентності і професіоналізму вчителя початкових класів.

На нашу думку слід визначити вимоги і до діагностування вчителів початкової ланки при проходженні ними курсів підвищення кваліфікації.

У розрізі сучасних вимог до працівників освіти підвищення професійно-педагогічної культури педагогічних кадрів передбачає: 1) подолання ситуації, при якій сьогоденні педагогічні навчальні заклади готують учителів для школи вчорашнього дня; розробка і експериментальна апробація кількох моделей всебічного реформування системи підготовки педагогічних кадрів – її організації, структури, принципів взаємозв'язку з освітньою практикою та інноваційними процесами в освіті; збільшення обсягу і підвищення якості підготовки педагогічних кадрів для системи початкової та середньої професійної освіти; 2) організацію та проведення всеобучу з інформаційних технологій для управлінських та педагогічних кадрів, серед яких не більше чверті нині мають тільки ознайомчий рівень підготовки в сфері інформатики, а також створення необхідних умов у педагогічних навчальних закладах для підготовки студентів – майбутніх вчителів до використання інформаційних технологій в професійній діяльності; 3) реорганізацію методичної служби органів управління освітою; побудову її діяльності на принципах мережевої організації і маркетингу поширення передових освітніх практик; створення розгалуженої інфраструктури методичних служб у формі творчих площадок, лабораторій передового досвіду, педагогічних майстерень на базі інноваційних освітніх установ і педагогічних практик; 4) реорганізацію і надання динамізму системі підвищення кваліфікації працівників освіти, реалізацію ідей неперервної професійної освіти. Необхідно вже на студентській лаві готувати студентів до процесу неперервного професійного самовиховання, творчого зростання.

Формування професійно-педагогічної культури студентів діагностувалось у трьох головних напрямках: оволодіння студентами системою знань, умінь і навичок професійної діяльності: функціональними обов'язками учителя-предметника і класного керівника. У ході освоєння професійних знань і вироблення відповідних професійних умінь відбувався рух особистості за ступенями формування професійно-педагогічної культури, розвивалася специфічна система способів виконання діяльності – формувався особистісний стиль діяльності, який буде сприяти скороченню періоду адаптації в самостійній професійній діяльності; зміна окремих рис особистості, що виявляються як у зовнішньому вигляді (мові, емоційності, формах спілкування), так і у формуванні елементів професійно значущих якостей: педагогічного мислення, педагогічного задуму, педагогічної спрямованості, що сприяє зростанню професійно-педагогічної культури; зміна установки суб'єкта щодо об'єкта діяльності, що виявлялася у рівні інформованості про об'єкт, мірі усвідомлення його значущості (когнітивна сфера); в інтересі до об'єкта, задоволення від взаємодії з ним, у практичній сфері – в пізнанні своїх реальних можливостей впливу на об'єкт (емоційна сфера). Це дало змогу говорити про становлення професійної культури і формування вмінь самоосвіти.

Наше дослідження спирається на великий фактичний матеріал, який оброблявся шляхом застосування методів математичної статистики. Дані, одержані в результаті математичної обробки, доповнені якісним аналізом, що дало змогу з'ясувати сутність формування професійно-педагогічної культури, складний взаємозв'язок між окремими сторонами цього процесу.

Показниками оцінки сформованості рівня професійних знань виступали: об'єм знань (повнота, глибина, міцність), усвідомленість знань (самостійність суджень, доказовість окремих положень, постановка проблемних питань), інтерес до педагогічної теорії (читання педагогічної літератури, участь у науково-дослідній роботі).

Показниками сформованості рівня педагогічних умінь є: доцільність вибраних прийомів, методів, засобів; послідовність дій, що виконуються студентами при використанні прийомів, методів, засобів; якість виконання кожної дії; час, що витрачається на виконання дій (завдань).

Час, що витрачається на яку-небудь дію, яка виконується студентами, свідчить про наявність педагогічних умінь, а їх послідовність і якість є усвідомленим застосуванням педагогічних умінь.

Сформованість професійно важливих якостей особистості вивчалася за такими показниками: педагогічний оптимізм (захопленість, завжди одержує задоволення, іноді одержує задоволення); педагогічна рефлексія (бачить помилки, старасться їх подолати, важко переживає невдачі та труднощі); педагогічне мислення (читає і аналізує педагогічну літературу постійно або епізодично, цілеспрямовано з теми, що цікавить, (аналізує ситуації з точки зору психолого-педагогічних знань); педагогічний такт (одержує задоволення від спілкування з учнями, дотримується педагогічної етики); спрямованість на педагогічну діяльність (чи має намір працювати вчителем).

Вивчалася думка студентів про організацію навчально-виховного процесу: урочна і позаурочна робота з предмета; робота класного керівника з учнями; методична робота; науково-дослідна робота.

Основними методами вивчення рівня сформованості професійно-педагогічної культури студентів були спостереження за їхньою роботою під час уроків, на позаурочних заняттях, виховних заходах, бесіди з ними, інтерв'ю, співставлення самооцінки і експертної оцінки, аналіз звітної документації з педагогічної практики (плани-конспекти уроків, план виховної роботи класного керівника на період педагогічної практики, звіт з науково-дослідної роботи тощо), аналіз рецензій учителів-методистів шкіл, звіти викладачів університету, які керували підпрактикою студентів.

Експертами в оцінці діяльності студентів виступали: вчителі-методисти шкіл, адміністрація школи, викладачі-методисти університету.

Експериментальна робота проводилася за спеціально розробленою програмою, яка реалізувала модель формування професійно-педагогічної культури студентів. Програма вибудовувалася з урахуванням виявлених чинників, що впливали на формування професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів. Робота спрямовувалася на формування професійної мотивації студентів у процесі організації навчально-виховної діяльності.

Формування професійних умінь відбувалося вже на етапі оформлення студентами професійних знань в період вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу: вміння вести спостереження, організувати бесіду, вибудовувати логіку викладу інформації, аналізу наукової та методичної літератури, узагальнення досвіду педагогів тощо. Оволодінню студентами професійними вміннями сприяли пропедевтичний етап педагогічної практики: практикум “Занурення в педагогічну науку”, де студенти оволодівали вміннями спостерігати і аналізувати педагогічну дійсність за визначеною програмою під час відвідування освітніх установ міста; інструктивно-методичний практикум “Класний керівник–організатор спільної діяльності учнів у позаурочний час”, де студенти оволодівали вміннями планувати, організувати, аналізувати виховну роботу з учнями різних вікових груп, методики вивчення особистості і колективу, організації творчої діяльності з учнями.

Одержані знання актуалізуються в період проходження студентами педагогічної практики. При підготовці до уроків, позакласних та позаурочних заходів, при організації навчально-виховного процесу всі знання інтегруються.

Безпосередня робота в період педагогічної практики в освітніх установах дозволяла студентам перевіряти рівень сформованості професійних умінь, усвідомити рівень засвоєння професійних знань і визначитися в правильності професійного вибору.

Поетапне входження в професійну діяльність в період педагогічної практики дозволило простежити динаміку сформованості професійних знань, професійних умінь і професійно значущих якостей. Результатом навчально-виховної практики (IV курсу) мало стати оволодіння студентами репродуктивного виду професійної діяльності – робота за алгоритмом (2-й тиждень педагогічної практики) і перехід до 1-го рівня (евристичний рівень) продуктивного виду професійної діяльності. За результатами цієї педагогічної практики студенти всіх груп оволоділи репродуктивним видом діяльності, і 87% студентів IV курсу оволоділи 1-м рівнем продуктивного виду діяльності. Узагальнені дані представлені в таблиці

Таблиця 1

Оволодіння студентами IV курсу професійною діяльністю

Види професійної діяльності	Група 1 (54%)	Група 2 (32%)	Група 3 (14%)
Репродуктивна діяльність Дія	100%	100%	100%
Продуктивна Діяльність I рівень Дія	54%	21%	12%

На завершення нагадаємо, що за світовими стандартами якість освіти визначають за її спроможністю забезпечувати культурну ідентифікацію особистості. За визначенням П.С.Гуревича, культурна ідентичність – “це самовідчуття людини всередині конкретної культури” [130, 232], уявлення кожного про себе як індивідуальності, переживання себе як частки певної культурної системи, знаходження сенсу у власному культурному самовизначенні. *Перспектива*. Сприяти культурній ідентичності особистості – одне з головних завдань сучасної освіти. На професійно-педагогічному рівні педагогічна культура розглядається як сфера професійної діяльності, яка включає суспільні вимоги до неї, закономірності культурної ідентифікації педагога, культурно доцільні освітні системи, педагогічні технології і культурні практики.

Література

1. Александрова Л.Ю. Педагогическая диагностика в системе совершенствования профессиональной деятельности учителя начальных классов: Автореф. дис. ...канд.пед.наук: 13.00.08. – М., 2003. – 18 с.
2. Байбакова О.Ю. Формирование готовности учителя начальных классов к работе с детьми, испытывающими трудности в обучении: Автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.08. – М., 2005. – 18 с.
3. Лосев А. Ф. Знак, символ, миф. // Труды по языкознанию. – М.:Изд-во МГУ, 1981. – 234 с.
4. Фалько Л.П. Подготовка будущего учителя начальных классов к диагностической деятельности в процессе обучения математике: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08. – Омск, 2004. – 18 с.
5. Хомич Л.О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1998. – 443 с.

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы педагогической диагностики как составляющей профессиональной культуры будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: педагогическая диагностика, профессиональная культура, будущие учителя, начальная школа.

Annotation. In article problems of pedagogical diagnostics as making professional culture of the future teachers of an elementary school are considered.

Keywords: pedagogical diagnostics, professional culture, future teachers, initial school.

УДК 378.147

Пащенко М.І.

МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ В ФОРМУВАННІ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглядається модульно-розвиваюча система навчання у формуванні активності студентів.

Ключевые слова: модульно-развивающая система, учебный процесс, модульная учеба.

Модульно-розвивальна система була презентована у 1994 році як альтернативна нинішній: переважання індивідуальної, чітко спланованою та організованою, внаслідок чого враховуються індивідуальні особливості студентів, присутня внутрішня активність навчання і раціональне використання часу на уроках; спроможність студентів глибоко осмислити матеріал через його швидку зміну, структурованість, переважання активного сприймання інформації, її осмислення і практичне використання; діалогічне спілкування викладача і студентів на заняттях, яке спричинює міжособистісні контакти між учасниками навчального процесу; соціально-психологічна стимуляція творчих компонентів мислення внаслідок інформаційно-наукового навантаження навчального процесу, що дає змогу реалізувати інтелектуально-особистісний потенціал студентів, передовсім здібних і обдарованих.

Істотні модифікації та створення наукомістких, інтенсивно-розвивальних освітніх систем відбулись у тих країнах, які мали на це достатні матеріально-фінансові ресурси (США, Франція, Бельгія, Австрія та ін.). Досвід таких реформаторів освіти світового масштабу, як А.Зіккенгер, Дж.Дьюї, А.Макаренко, Х.Кілпатрік, Е.Пархерст, Ф.Браун, О.Декрол, С.Френе та ін. дає змогу з